

A Gölnicbányai Bányászati Múzeum

HADOBÁS SÁNDOR

A rudabányai *Érc- és Ásványbányászati Múzeum* fontos feladatának tekinti a kapcsolatok ápolását a hazai és a külföldi társintézményekkel. Ennek jegyében évek óta gyümölcsöző együttműködést folytatunk számos műszaki, elsősorban bányászati múzeummal. Ezek sorát bővítendő, 2005. július 13-án rozsnói kollégánk kíséretében felkerestük az ősi felvidéki bányaváros, *Gölnicbánya* (Gelnica) múzeumát, egyelőre csak tájékozódás, ismerkedés céljából. A látottakról, tapasztaltakról röviden az alábbiakban számolunk be.

Rozsnyóról személygépkocsival a hajmeresztő *Krasznahorkaváralja – Uhorna* hegyi úton, a pacsai hágón átkelve értük el a *Szomolnoki-*, majd a *Gölnic-patak* vadregényes, hol szűk, hol kiszélesedő völgyét. Az egymást követő települések mindegyike a hajdan virágzó bányászat, kohászat és vasművesség nyomait magán viselő, összességében lehangoló képet mutatott. A térségben ugyanis sok évtizedes hanyatlás után a közelmúltban megszűntek a századok óta űzött hagyományos tevékenységek, a bányák tárói és a vasipari üzemek most elhagyottan, látszólag gazdátlanul várják pusztulásukat vagy jó szerencséjüket. Emiatt nagy a munkanélküliség, mert a jelenlegi legnagyobb foglalkoztatási ágak, az erdőgazdaság, az idegenforgalom és a vendéglátás még nem tudta betölteni azt az űrt, amit a bányászat és a rokon szakmák eltűnése hagyott maga után. A helyi turizmusban óriási lehetőségek rejlenek, hiszen minden adva van, ami a vendégek idecsalogatásához szükséges: a szép természeti környezet, a történelmi, technikai és művészeti emlékek sokasága, valamint a jó (de fejlesztendő) infra-

struktúra. Az itt lakókon múlik, hogyan tudnak a jövőben élni a kíváló feltételekkel.

Uhorna (Uhorná), *Szomolnok* (Smolník), *Szomolnokhuta* (Smolnická Huta), *Szepesremete* (Mníšek nad Hnilcom), *Helcmanóc* (Helcmanovce) és *Prakfalva* (Prakovce) után a sűrű lombok közül felbukkant *Gölnicbánya* jellegzetes, régi képeslapokról jól ismert látványa, és a főútról balra letérve, a folyócska feletti hídon áthaladva máris a település történelmi központjában, a *Bányászok terén* (*Námestie baníkov*) álltunk.

Körülnézve első benyomásaink kedvezőek voltak: a teret és a környező utcákat nemrégén készült díszburkolat fedi, a régi, megmentésre érdemes épületek közül pedig néhányat már felújítottak és részben új funkciót találtak számukra. Látszott, hogy a körülbelül 4.000 lelket számláló városka jelenlegi gazdái törődnek a múlt emlékeivel, és igyekeznek a megnyerő városkép kialakítására. A közterületeken és az üzletekben élénk volt a forgalom, a szlovák mellett itt-ott magyar és német szót is hallottunk, jelezve, hogy a turistaidény kellős közepén járunk.

A múzeum a főtéren álló régi városháza 1802-ben emelt két-szintes épületében található, amelynek közepén masszív óratorony nyúlik az ég felé. Előtte magas talapzaton kezét imára kulcsoló díszegyenruhás bányász egészalakos bronzszobra áll, *Szamovolszki Ödön* budapesti művész alkotása. Az alatta olvasható 1933-as évszám a szobor felállításának idejét jelzi, de a mű korábban, valószínűleg 1900 körül készült. (*Jacobs* báró matildhutai kastélyának udvaráról helyezték át *Gölnicbányára*.)

A múzeumban kedves fogadtatásban részesültünk: a vezető távollétében az egyik fiatal hölgykollégája várta ötfős küldöttségünket, aki rövid tájékoztatás után végigkialauzolt bennünket a kiállításokon. Szavait rosznyói muzeológus barátunk, *Horváth Pál* tolmácsolta.

Az intézmény története az 1930-as évekig nyúlik vissza. Akkor vetődött fel a bányászati múzeum létesítésének gondolata, ami 1938-ban meg is valósult. (A bejárat jobb oldalán elhelyezett emléktábla *Fabriczi Sámuel* [Margitfalva, 1874 – Lócse, 1954] tanárt nevezi meg alapítóként, aki haláláig az igazgatói teendőket is el-

látta.) Mai helyét 1963-ban foglalta el, azóta kisebb-nagyobb megszakításokkal folyamatosan működik. Korábban az iglói *Szepesi Múzeumhoz* (*Múzeum Spiša*, előzőleg *Vlastivedný Múzeum Spiša*) tartozott egyszerű kiállítóhelyként, a közelmúltban azonban a város kezelésébe került. (Az *Interneten* azonban még a régebbi állapot szerepel!) Jelenleg 4 alkalmazottja van, az igazgató mellett 3 munkatárs látja el a teendőket. Klasszikus értelemben vett muzeológiai munkát nemigen végeznek, ehhez jelenleg talán a feltételek sem adóttak, egyelőre inkább csak a működtetés, a fenntartás, a látogatók kalauzolása és a meglevő gyűjtemények gondozása a feladatuk.

A tárlatok egyrészt a földszinten, nagyobb részt azonban az emeleti termekben és folyosókon láthatók. A kiállító-helyiségek aránylag kis alapterületűek, ehhez képest viszont magasak, menyendezetük boltozott. A múzeum nevével ellentétben nem csak a helyi ércbányászattal kapcsolatos anyagot őrzi és mutatja be, hanem a város életében valaha fontos szerepet játszó céhes ipar és kézművesség (hámorosság, szegkovácsolás, kohászat, ónművesség, drótosság stb.) fennmaradt emlékei is megtekinthetők itt. Látható továbbá egy kis néprajzi kollekció, amely a környék német és szlovák lakosságának tárgyi hagyatékából ad ízelítőt. A múzeum enyhén lejtős udvarán szépen gondozott szabadtéri bemutató kapott helyet, ahol néhány régebbi csilletípus mellett többnyire modern bányagépek és berendezések kötik le az érdeklődők figyelmét. Sajnos nem volt módunk a múzeumi könyvtár, adattár és fotógyűjtemény megtekintésére, amelyek bizonyára gazdag anyaggal rendelkeznek.

Az állandó kiállítások technikai megvalósításukat tekintve egyszerűek, de érdekesek és hangulatosak. Láthatóan különösebb koncepció nélkül készültek még valamikor az 1960-as, 70-es években, s úgy tűnik, hogy azóta nem sok változáson mentek keresztül. Ez azonban nem baj, mert az ódon környezethez talán nem is illenék a sok helyen már túlzásba vitt modernkedés. Az írógéppel készült szűkszavú feliratok – amelyek csupán a tárgyakra vonatkoznak, bővebb tájékoztatást nem adnak – egyelőre csak szlovákul olvashatók, ami megnehezíti a külföldi látogatók dolgát.

Kimondottan bányászati jellegű anyagot mindössze két helyiségben, továbbá a folyosó egy részén és az udvaron láthatunk, ami az iparágban a térségben hajdan betöltött meghatározó szerepét tekintve meglepően csekély. A továbbiakban csak erről szólunk.

Érthetetlenül kevés a középkori bányászati technikát reprezentáló kiállítási tárgy: a látottak közül mindössze egy botra tűzhető cserépmécses és legfeljebb két-három nyeles ék sorolható ide. Nyilván sokkal több került elő az idők folyamán, csak elkallódott, vagy más múzeumokba, esetleg külföldre és magángyűjteményekbe jutott. (Összehasonlításként megjegyezzük, hogy az *Érc- és Ásványbányászati Múzeum* anyagából legalább 50 tárgy – cserépmécsesek, nyeles ékek, kalapácsok, kapák, csákányok, stb. – datálható a 14-16. századra, melyek egy-két kivételtől eltekintve a középkori rudabányai ércbányászat emlékei.) A többi szerszám és világítóeszköz általában a 19-20. századból származik, és belőlük sincs túl sok. Arra a kérdésünkre, hogy a raktárakban esetleg található-e még szakmai szempontból érdekes tárgyak, nemleges volt a válasz.

Az említett mécses képe egyébként minden bányavilágítással foglalkozó munkában szerepel; mi is megörökítettük, és a fotót mellékelten közöljük. *Rudolf Magula* szerint a 16. században készült. (Ehhez hasonló fagygyúlámpák *Rudabányán* és *Selmecebánya* környékén is előkerültek.)

A gölnicbányai múzeum gyűjteményének figyelemre méltó darabja az 1565-ös évszámot viselő, aranyozott rézből készült dísz-ék és kalapács, amely egyes adatok szerint *Szomolnokról* származik. Túlzás nélkül mondhatjuk, hogy ez a stilizált bányászszimbólum az egyik legérdekesebb bányászati vonatkozású régi magyar műtárgy. Lehetőséget kaptunk arra, hogy a tárlóból kiemelve kézbe vegyük és alaposan tanulmányozzuk a becses emléket, amire hazai szakemberek számára évtizedek óta nemigen nyílt alkalom. Számos részletfotót készítettünk, amelyek segítik az elmélyült tanulmányozást és a hasonló hazai és külföldi emlékekkel történő összehasonlítást. Érdekes, hogy ismereteink szerint a szlovák szakirodalom nemigen foglalkozott vele részletesebben, bár fotójával és rövid leírásával gyakran találkozhatunk.

Van egy fából készült dísz-ék és kalapács is a múzeum gyűjteményében, amelyeket a tárgyfeliraton minden bizonyíték és hivatkozás nélkül 1534-re datáltak.

További érdekessége a kiállításnak az a festett faszobrocska, amely ércel teli csillét toló, mosolygós arcú egyenruhás bányász ábrázol. Sajnos a bal karja hiányzik, és az egyik sarkát valamikor csúnyán megcsonkították. Valószínű, hogy egy nagyobb szabású kompozíció (talán faragott templomi oltár?) része lehetett. Nadrágja piros, zubbonya valaha fehérnek készült, de mostanra már piszkosszürkévé érett, kerek kalpagja pedig egykor bizonyára zöld volt. Jól kivethető farbort és térdig érő csizmát visel. Készítési idejét a ruha alapján a 17. század végére vagy a 18. század első felére tehetjük.

A bányászatban használt régi szállítóeszközöket többnyire csak leírásokból vagy rajzokból, esetleg az ezek alapján készült rekonstrukciókból ismerjük. *Gölnicbányán* szerencsére megmaradt egy jó állapotban levő úgynevezett *magyar csille*, amely a múzeumban megtekinthető. A minden alkotórészében eredeti „*Ungarischer Hund*” vagy „*Hunt*”, ahogyan egykor nevezték, alulról fölfelé enyhén keskenyedik, méretei megegyeznek a szakirodalomban szereplő adatokkal.

Több, viszonylag nagyméretű, fából készült modell szemlélteti a hajdani bányabeli berendezések felépítését és működését.

Az egyik teremnek szinte az egész falát hatalmas olajfestmény foglalja el, amelynek címe: *A bányász halála*. Jobb alsó sarkában a jelzet: *Szent-Istvány, 1928*. A naturalista jegyeket mutató kvalitásos munka meglehetősen rossz állapotban van, feltétlenül restaurálásra, vagy legalább tisztításra szorulna. Sajnos azon a helyen, ahol most függ, nem érvényesülhet az ábrázolt jelenet drámai hatása, így a látogatók – ottlétünk alatt ezt megfigyelhettük – egykedvűen sétálnak el mellette. A szűk tér miatt reprodukálásra alkalmas fotót sem tudunk készíteni róla. Az alkotó, *Szent-Istvány Gyula* (Vihnye, 1881 – Budapest, 1930) festőművész a hasonló nevű híres selmeci professzor fia volt, így nem csoda, hogy festményeinek legfontosabb témáját a bányászélet adta. Érdemes lenne kideríteni, mikor és hogyan került ez a reprezentatív műve az

egykori *Csehszlovákiába*, hiszen készítése idején a mester a magyar fővárosban élt és dolgozott.

Kíváncsian vártuk, milyenek lesznek a múzeum bányászviseletei. E tekintetben is viszonylag keveset találtunk. Mindössze három jellegzetes 20. század eleji, fekete díszegyenruha szerepel a kiállításon. Közülük a legérdekesebb a zakárfalvai (žakarovcei) öltözet, amelyet hatalmas denevérgallérral láttak el, derékszíján pedig a mai övtáskákhoz hasonló kis bőrtok van.

A múzeum emeleti szintjének utolsó termét teljes egészében a hámoros ipar emlékei foglalják el, amely néhány évtizeddel ezelőtt még virágzott a környéken, és különféle vasárukat állított elő. Néhány jellegzetes hámorberendezés (például fűjtató), valamint kéziszerszámok sokasága szépen karbantartva várja az érdeklődőket, a gazdag hámoros termékkálát pedig mintadarabok szemléltetik.

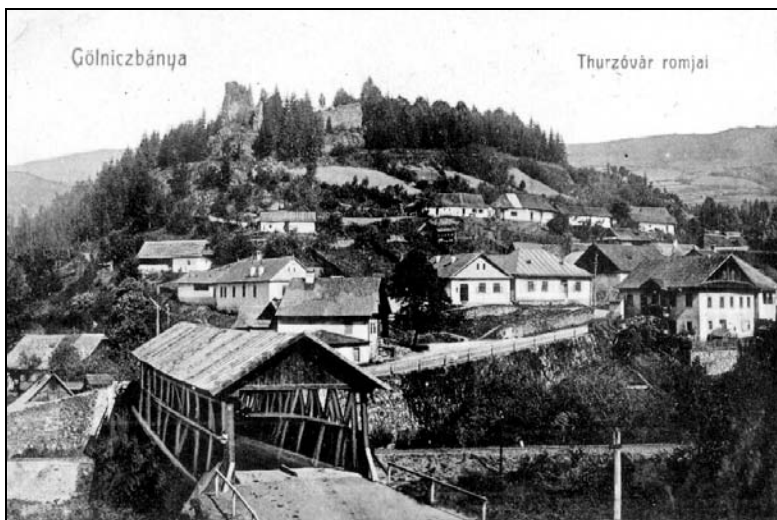
A látogatás végeztével tudakozódtunk a megvásárolható kiadványok iránt. Egyetlen könyvet tudtak mutatni, amely azonban újdonságnak számít. Szerzője *Ján Marcinko*, címe: *Gelnické banské právo (A gölnicbányai bányajog)*. 2004-ben jelent meg a szerző kiadásában.

Búcsúzáskor megköszöntük az igazán szívélyes vendéglátást és a ritkán tapasztalható segítőkészséget, s természetesen rudabányai látogatásra invitáltuk gölnicbányai kollégáinkat.

A látottak és a hallottak alapján az esetleges jövőbeni kapcsolatok konkrét formái máris körvonalazódtak: közös kiállítások, rendezvények, kiadványok, valamint rendszeres konzultációk és tapasztalatcserék útján valósulhat meg az együttműködés a gölnicbányai és a rudabányai bányászati múzeum között, annál is inkább, mert az egykori hét felső-magyarországi bányaváros (*Gölnicbánya, Szomolnok, Rudabánya, Rozsnyó, Igló, Jászó, Telkibánya*) újabban más területeken is a határokon átnyúló összefogásra törekszik.

Irodalom

- BADÍK, Milan: Expozície baníctva v múzeách Spíša. = *Zborník Slovenského Banského Múzea III*. Banská Štiavnica, 1967. 180–183. p.
- MAGULA, Rudolf – TURČAN, Tibor: *Banské lampy. História a vývoj v podmienkach baníctva na územi Slovenska. Grubenlampen. Geschichte und Entwicklung unter den Bedingungen auf dem Gebiet der Slowakei*. Agentura VIZUAL, Košice, 1995. 123 p. 120 kép.
- SZEMÁN Attila: *Hagyományos nyíltlángú bányamécsesek Magyarországon*. Rudabánya, 1999. Érc- és Ásványbányászati Múzeum.
- SZEMÁN Attila: *Szintes szállítás a magyarországi ércbányászatban a kezdetektől a 19. század derekáig*. Rudabánya, 2003. Érc- és Ásványbányászati Múzeum.

Gölnicbányai látkép a Thurzó-vár romjaival és a Gölnic-patak felett álló híres (sajnos már elpusztult) fedeles fahíddal. (Képeslap, 1905 körül.)

Képmelléklet

A Gölnicbányai Bányászati Múzeum épülete.

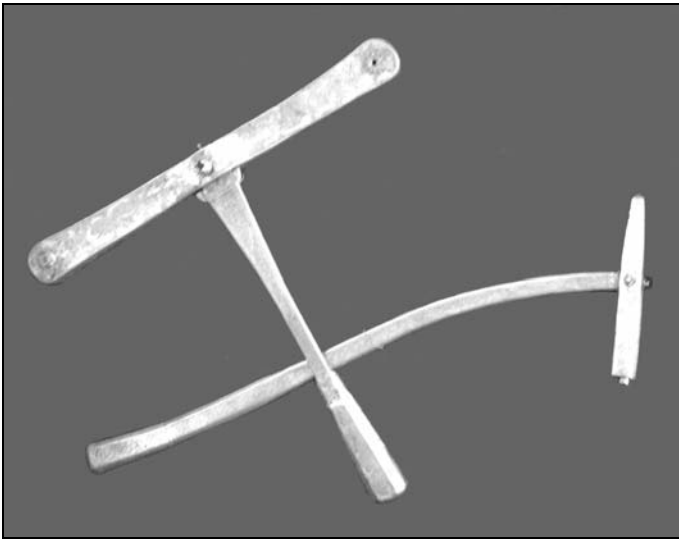
*A múzeum fölé magasodó
óratorony.*

*A múzeum előtt álló
bányászszobor.*

Középkori cserépmécses a múzeum gyűjteményéből.

Aranyozott rézből készült dísz-ék és kalapács, 1565.

Fából készült dísz-ék és kalapács. (1534?)

Ércel teli csillét toló díszgyenruhás bányász. (Fafaragás.)

Eredeti magyar csille.

*Részlet a Gölnicbányai Bányászati Múzeum kiállításából:
Bányavilágítási eszközök és bányászszerszámok.*

Fából készült makettek.